

## L'ORDENACIÓ DE LES ESCOLES PÚBLIQUES A OLOT EN EL DARRER TERÇ DEL SEGLE XVII

*Ricard Jordà i Güell*

En 1565 els Cònsols i Jurats de la, llavors, vila d'Olot, pacten amb el prior dels carmelites de Girona la creació d'un convent de l'orde a Olot. Entre les obligacions inherents als religiosos, s'estipula el manteniment d'una escola de primeres lletres i de Gramàtica, és a dir, de llatinitats, dintre el convent.

Tres anys més tard, un clergue olotí, el reverent Sebastià Ferrussola, Sagristà de l'església parroquial de Sant Esteve, en el seu testament dictat el 3 d'octubre de 1568 davant el notari Mateu Closells, llegava tots els seus béns per la fundació d'una altra escola pública a Olot.

Per què aquesta febre escolaritzadora a la vila en aquells temps? Per nosaltres, dues podrien ser les causes: La primera, i val per les dues escoles, un ressò del tercer període del Concili de Trento, amb la seva doctrina sobre la formació de seminaris ajustats a la reforma tridentina, que comportava una major preparació intel·lectual dels destinats al sacerdoci i, en conseqüència, una major exigència en la formació bàsica dels aspirants al clergat. També, aquest ressò conciliar, havia d'incidir en la formació religiosa dels fidels. Hem de tenir present que ens trobem en els moments en què els hugonots s'anaven infiltrant a Catalunya i Felip el Prudent prendria el determini de tancar les fronteres a tota possible contaminació herètica a la península. Precisament una de les mesures preses en aquest sentit, la prohibició de l'ensenyament per part de qualsevol francès —tant religiós com laic—, a Catalunya, donada a conèixer pel virrei Hurtado de Mendoza el 27 d'abril de 1568, coincideix amb la data del testament de Ferrussola, el 8 d'octubre d'aquell mateix any.

La segona causa afectaria sols l'escola fundada pel reverent Ferrussola. Des de l'establiment dels carmelites a Olot, són freqüents les topades entre els regulars i la comunitat parroquial, que ja el 18 de desembre de 1565, el mateix any de l'establiment del convent carmelità, provoca una sentència arbitral per apavaigar-les. Aquestes topades deuriem ser la causa —apart del profit de la seva ànima i el seu desig de contribuir al millorament intel·lectual dels seus compatricis—, de què el bon sagristà de Sant Esteve tingués la pensada de crear la nova escola, a fi de no deixar el control de l'ensenyament en mans dels seus rivals en la direcció espiritual dels fidels olotins. També hi cap la desaparició d'un centre docent regentat per francesos i suprimit per les disposicions del virrei i, per tant, que el fundador volgués omplir aquest buit. La nova escola quedava sota el patronat de la Reverend Comunitat de Preveres de Sant Esteve, que cada bienni havia d'elegir dos dels seus membres i dos laics per Protectors dels Estudis.

Ambdues escoles tenien obligació d'impartir ensenyament gratuït als minyons que acreditessin la seva manca de recursos, els carmelites als d'Olot i la fundada per Ferrussola als d'Olot i als de Montagut, poble amb el qual estava vinculada la família del fundador. En els altres casos el mestre podia percebre un tant per alumne, segons els estudis que cursés. Sabem els emoluments fixats pel Comú Olotí als carmelites: Per ensenyar les beceroles i els Salms, 1 sou per mes; des dels Salms fins passar Gramàtica 1 ral per mes, i per ensenyar Gramàtica, tres sous. Si el mestre estava capacitat per ensenyar a escriure i de comptes, podia exigir dos rals al mes. Ultra això rebia de la caixa de la Universitat 8 lliures a l'any. És de suposar que els que regirien a l'escola parroquial serien per l'estil.

Exposats els inicis documentals primers de l'ensenyament a Olot, passem ara al tema objecte de la present comunicació. En una data no determinada del bienni 1687-1788, els Protectors dels Estudis de la Comunitat Parroquial de Sant Esteve, ara ja anomenats Estudis de Gramàtica i de llegir i escriure de la vila d'Olot i ajudats econòmicament per la Universitat, creuen necessari redactar unes normes pel bon regiment de la institució.

El segle llarg trascorregut ho devia fer precís, com ho devia fer el trasbals viscut en les dècades anteriors, la Guerra dels Segadors i la seva seqüela de guerres contra França.

Ara que ja es devien veure fermes les bases d'una convivència pacífica dintre la corona hispànica, amb el neoforalisme que marca el regnat de Carles II i en uns moments de represa econòmica, iniciada vers el 1680, tot i que la plaga de la llagosta malmestia, el 1687, el camp català, provocant la revolta dels "barretines" l'any següent, es deuria creure adient emprendre aquesta tasca.

Es curiós comprovar, que, quan es presenta un altre període de prosperitat econòmica, es torna efectuar una reforma de les ordinacions dels Estudis, serà el 1781, encara que llavors només afectarà, la reforma, els estudis de llatinitats (1).

Els Protectors empenen la redacció de les normes basant-se en una clàusula del testament de Ferrussola en la qual es conferia potestat a aquests Protectors per efectuar qualsevol reforma que es considerés necessària per a la bona marxa de la institució.

D'aquestes ordinacions en coneixem l'esborrany incomplet, que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal d'Olot (2) i del qual aquestes notes solament en volen ser la presentació.

Comencen amb un preàmbul justificatiu, i tot seguit desglossen en una sèrie d'apartats les obligacions dels mestres envers els seus deixebles. També es taxa el que percebran de cada un en raó dels estudis que cursi.

S'inicia la part de reglament amb la fixació i distribució de les hores d'estudi, que seran quatre hores diàries pel curs de Gramàtica, repartides de les 7 a les 9 del matí, des de Pasqua de Resurrecció fins a Tots Sants i de dos quarts de 8 a dos quarts de 10, de Tots Sants fins la Quaresma. Durant la Quaresma de 7 a 8 i de 9 a 10, l'horari d'aquest darrer període era per poder assistir als sermons quaresmals de la parròquia. A la tarda, durant tot l'any, l'horari era de 2 a 4.

El mestre que tenia cura dels qui aprenien a llegir i escriure, havia de dedicar 5 hores diàries a donar classe amb el mateix horari matinal que el mestre de Gramàtica i avançant una hora l'entrada a l'escola a les tardes, és a dir, d'una a quatre.

Segueixen, les ordinacions, amb l'enumeració dels dies de festa i de vacances que fruïran, tant els mestres com els deixebles, durant l'any, ultra els diumenges i festes de precepte, 28 dies complerts i 8 dies més en la lliçó del matí o la tarda, segons s'escaigués.

Per la seva part els deixebles, excepte els declarats pobres a criteri dels Protectors, hauran de pagar 4 rals mensuals els estudiants de Gramàtica; 1 sou els qui passin les beceroles; 1 sou els qui passin Salms, Fra Anselm, Pelegrí, doctrina cristiana etc.; 2 sous els qui aprenguin a escriure i 3 sous els qui aprenguin de comptes. El salari del mestre s'havia de pagar en moneda de plata, testimoni de la invasió de moneda de bitlló que s'havia produït i que amb el mateix valor nominal, era d'un valor real inferior a la plata. Els mestres quedaven facultats per expulsar de l'escola aquells que deguessin dues mesades seguides. Aquestes «tarifes» es pot dir que, en el segle llarg transcorregut, no havien variat, sols s'havien diversificat, fora en el cas de la Gramàtica, que de 3 sous passa a 4 rals, o sigui 8 sous, quasi el triple.

Com no podia ser menys en una institució de patronat religiós o, en aquells moments, qualsevol altra, es dedicava un apartat a reglamentar l'ensenyament de la doctrina cristiana i les pràctiques devotes més corrents, aquesta part de l'educació ocupava tota la tarda del dissabte, junt amb, i emprem les mateixes paraules del text, l'ensenyament "de cortesía y primor, y lo modo ab que han de tractarse tant en respecte a si mateixos, com en respecte dels altres, servada tota urbanitat y policia".

Les pràctiques religioses també quedaven reglamentades amb l'obligació d'oïr missa cada dia, i, els diumenges i festes de precepte, la missa major, —ja hem parlat de l'assistència als sermons quaresmals—, l'acudir a la processó de les Lletanies el dilluns de la setmana de l'Ascensió i el rés dels Salms Penitencials la vigília de Sant Sebastià, en profit de l'ànima del fundador, alguna cosa n'havia de treure de benefici per l'esmerç dels seus cabals, mal fos "post mortem".

Com portem dit, quasi un segle més tard es modifiquen aquestes ordinacions pel que respecta als estudis de llatinitat. Tot i el centenar d'anys passats, no hi sabem veure gaire la diferència de les unes a les altres, potser en les de 1781 un major esperit corporatiu i una més gran reglamentació dels estudis, que, en aquestes que comentem, queden molt al lliure arbitri dels propis mestres. Cal tenir present que les segones es redactaren en plena Il·lustració. Ah! I mentre les que volem donar a conèixer avui, són redactades en català, les de 1781 ho són en castellà, no en va ha passat el Decret de Nova Planta!

I ara, si us plau, llegiu-vos les Ordinacions pels Estudis d'Olot que varen redactar la bona gent del segle XVII i, els qui sou especialistes en aquestes matèries, traieu-ne les conseqüències adients, nosaltres no podem fer res més que donar-les a conèixer, tota altra cosa escapa a les nostres possibilitats.

#### NOTES

- (1) Ricard Jordà i Güell. *Una reglamentació escolar del segle XVIII a Olot, les ordinacions de l'Escola de Llatí, dins Comunicacions de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona, Novembre de 1979.
- (2) Arxiu Històric Municipal d'Olot, lligall Documents Interessants per l'Història d'Olot.

#### TEXT DE LES ORDINACIONS

Los Reverents Antoni Alsina, y Joseph Cols pres. y beneficiats de la iglesia parrochial de St. Esteve de la pñt Vila de Olot y en lo corrent bienni procuradors, economos, y actors de la Rnt. Comunitat de pres. de dita Iglesia, y per lo tant rectors, administradors, o protectors ecclesiastichs dels estudis de Grammatica, y de llegir y escriurer de la dita Vila, y los Magchs. Joseph Marcillo en Arts y Medicina, y Juan Bosch de Platraver en quiscun drte. Drs. de la matexa Vila en lo dit biennirectors, administradors, o protectors llaichs dels dits Estudis elegits y nomenats per la dita Rnt. Comunitat ab acte rebut en poder del dt. Magi Soler not publich de dita Vila de Olot, y Secretari de las cosas de dita Rnt. Comunitat als (...) de (...) de 1687. Sabent y Considerant que lo Rnt. Sebastià Ferrussola pre. y Sagristá de dita Iglesia parrochial de St. Esteve en la institució y fundacio, que ell feu de dits Estudis ab lo seu ultimo y valido testament per ell fet y ordenat en poder del dt. Matheu Closells qº nt& publich de dita Vila de Olot als 8 de Octubre de 1568. doná poder y facultat als dits Protectors dels Estudis de fer ordinacions per lo bon govern y conservacio de aquells ab estas paraulas

(Al marge) *Poder dels Protectors*

(Finalment vull y orden, que los dits Rectors, y Administradors del dit Estudi, aixi ecclesiastichs, com llaichs, o la major part de aquells pugan tostemp, y quan volran fer, y ordenar qualssevol ordinacions, que los parrá esser bonas, utilosas, y profitosas per lo dit Estudi, y per conservació de aquell, y per be, y profit dels estudiants, las quals ordinacions, aixi per ells fetas, vull que valegan, y tingan tanta eficacia, força y valor, y hagen de esser observadas, com si per mi fossen estadas fetas, y ordenadas.

Sabent mes avant, y considerant, que per lo bon govern y administracio dels dits Estudis, y per a que los Mestres de aquells millor cumplen a llur obligació, y los estudiants sian millor adroctrinats y ensenyats, es necessari y molt convenient ques fassan y estatuescan algunas ordinacions, per las quals se governen los dits Mes. y estudiants y ells sapian las obligacions, quels incumbeix observar. Perçó usant, y volent usar del poder y facultat a ells donats per

lo dit Rnt. Sebastiá Ferrussola fundador de dits Estudis en lo capitol o item dalt insertat, tenint la mira, y tot llur affecte a la major gloria de Deu, utilitat publica, y al exacte cumpliment de la ultima voluntat del dit Rnt. Sebastiá Ferrussola declarada en los sobrechalendat seu testament, unanimes y conformes fan y estatuxen las ordinacions següents.

#### *Horas de estudi*

Primerament estatuxen y ordenan dits Sofs Protectors, que lo Me. de Grammatica de dits Estudis haja de llegir, ensenyar, y assistir en la sua aula quatre horas en quiscun dia del any (exceptats los dias que baix ab altre capitol se assenyalaran) es a saber dos al mati antes del mitg dia, y dos a la tarda, en esta forma ço es, que (add) *en lo mati* desde la Pasqua de Resurreccio fins a Tots Sancts haja de llegir y assistir (titllat) *(com esta dit) en lo mati* desde la set fins a las nou horas: des de Tots Sancts fins a la Quaresma desde set y mija fins a nou i mija: y en lo temps de la Quaresma desde las set fins a las vuyt, y desde las nou fins a las deu y en la tarda per tot lo dit temps y per tot lo espay del any desde las dos horas fins a les quatre. Lo Me. empero de llegir y escriurer haja de llegir, ensenyar y assitir en la sua aula de sinch horas en quiscun dia del any (exceptats tambe los dias que baix se assenyalaran) es a saber dos horas al mati en lo modo y forma, que está dit del Me. de Grammatica, y tres horas a la tarda desde la una fins a las quatre Ho. lo que despres de aquest senyal se segueix en lo paper xich se ha de continuar aqui

#### *intermissio*

Item atnent y considerant que la continuació en lo ensenyar y llegir es molt necessaria per a que los estudiants y minyons se aprofiten en llurs estudis, y que al contrari la (add.) *remissio* interpollacio es molt danyosa, perço estatuxen y ordenan dits Srs. Protectors, que los dits Mes. tant de Grammatica, com de llegir y scriurer, hajan de llegir, ensenyar, y assistir cada un en la sua aula las ditas quatre horas, y sinch horas respe. (com en lo precedent capitol esta dit) tots los dias del any, y que sols pugan y los sia licit fer ferias y vacacions en llurs estudis y lliçons en los dias y lliçons següents, y no en altres.

#### *Ferías y vacacions*

Tots los diumenges, y altres dias, que per precepte de Sta. Mare Iglesia se dehuen cobrar y celebrar.  
 los tres dias de Carnestoltas  
 lo primer dia de Quaresma en la lliçó del mati  
 lo Dimecres de la Semmana Sta. en la lliçó de la tarda  
 los dias de Dijous, Divendres y Dissapte de dita Semmana Sta.  
 lo dia de St. Sebastiá a 20 de Janer  
 lo dia de St. Thomas de Aquino a 7 de Març  
 lo dia de las lletanias que es lo Dilluns de la Semmana de la Ascenció en la lliçó del mati  
 lo dia del cap de octava de la festa de Corpus  
 los setze dias que son des del dia de St. Ignasi de Loyola, que es lo ultim dia de Juliol fins al dia de la Assumpcio de Maria SSma. ques a 15 de Agost, tot inclusivé.  
 lo dia de la commemoració dels Defuncts a 2 de Novembre  
 lo dia de Sta Catarina a 25 de Novembre.  
 lo dia de St. Nicolau a 6 de dezembre.  
 los tres primers dias de las Firas de Maig, y de de St. Lluch que es als 18 de Octubre, per lo gran concurs e inquietut de la gent, que acut en lo camp firal de la pñt Vila, en lo qual estan edificats los estudis.  
 los Dissaptes, vigílias y dias antecedents als dias de nadal, de Pantecostes, de Corpus, de Sta. Catarina, y de St. Nicolau en las lliçons de las tardas.  
 los altres empero *Dissaptes*, vigílias, y dias antecedents a las demes festas de l'any hajan de llegir, ensenyar, y assitir en llurs aulas cumplidament, com en los altres dias, totas las quatre y sinch horas respective. (add) *menos los Dissaptes en los quals se fara com en lo capitol baix posat se dirá*  
*Salaris o mesadas dels mestres*  
 Item, per quant esta escrit, que qui al altar serveix del altar ha de viurer, y que es digne lo mercenari de son salari o stipendi, perço estatuxen y ordenan, que los dits Mes. de Grammatica, y de llegir y escriure, ademes dels salaris, que se los donan tant per la Rnt. Comunitat de pres. com per los Magchs, Consuls de la pñt Vila, pugan exigir y cobrar de quiscun dels minyons y dexebles, a qui ensenyaran en llurs aulas per cada mes los salaris següents (add.) *tot plata* lo Me. de Grammatica ..... 4 sous (add.) *plata* lo Me. de llegir i escriurer ..... 4 sous (titllat) *en esta forma* podrà exigir y cobrar sos salaris dels seus dexebles en esta forma (add.) *tot plata* dels qui passaran Psalms, Fra Anselm, Pelegri, Doctrina xica, o altres semblants llibres ..... 1 sou.  
 dels escrivans ..... 2 sous  
 dels comptadors ..... 3 sous

#### *Qui son franchs de pagar mesadas*

Entenent empero, que los dits Mes. no pugan demanar ni exigir salari algun, ans be hajan de llegir y ensenyar de franch a tots los minyons i estudiants fills, tant de la pñt Vila, y terme de Olot, com de la pa. de Montagut, que serán pobres, y que ells, o llurs pares no tindran possibilitats pera pagar los salaris, o mesadas, en que en quant a la dita probreza hajan de estar dits Mes. al que diran y ordenarán los dits Protectors, y llurs successors qui per

temps seran, o la major part de aquells; y que així mateix hajan de llegir y ensenyar de franch, y sens exaccio de salari algun als Religiosos tant novicis, com professors, y Sacerdots de Maria SSma. del Carme conventuals de la pñt Vila, qui per ventura anirán a aprendrer, y ohir en dits estudis, com així está disposat en lo dit testament del Rnt. Sebastiá Ferrussola.

(Sl marge) *Minyons que no pagaran las mesadas*

I perquant se te entes, que los dits Mes. tenen molt treball de cobrar de alguns minyons y estudiants, o de llurs pares los salaris y mesadas, y no sia just, que havent ells treballat en ensenyarlos resten fraudats en dits llurs salaris; perçó estatuexen y ordenan dits Protectors, que dits Mes. pugan y los sia licit dexar de ensenyar, y despedir de llurs aules a aquell, o aquells minyo, o minyons, y estudiants que los deuran dos mesadas seguidas, y continuas, havent emperò antes avisat algunas vegadas als dits minyons, y estudiants, o a llurs pares, quels paguen ditas mesadas, y no altrament.

(Al marge) *Ensenyanxa de la Doctrina Christiana y altrás cosas*

Item, per quant está tambe escrit, que lo principi de la sabiduria es lo temor de Deu, y que la verdadera sabiduria no entra ni se assenta en las animas pecaminosas, encarregan dits Protectors, y quant mes poden encomanan als dits Mes., que treballen no sols en ensenyar a llurs dexeables y estudiants las lletras humanas, pero que ab mes cuidado procuren ensenyarlos las lletras dividnas, y necessarias per llur salvacio, no solament de paraula, pero molt mes ab lo exemple de inculpada vida, y que en axo vajan molt attents i circumspectos. Per lo que, y per alcançar lo sobredit estatuexen y ordenan los dits Protectors , que (add) *los dits Mes.* en las lliçons de las tardas de tots los Dissaptes del any ensenyen (titllat) *en particular* (add.) *privadament* cada un en sa aula a sos dexeables los principis y rudiments de la Doctrina christiana: lo modo que se ha de tenir per disposarse a rebre los Sancts Sagraments de la Penitencia y Eucharistia: lo modo de ajudar (add.) *y de ohir y assitir* en las missas: lo modo, y gran utilitat del examen quotidiana de la consciencia, y altrás cosas semblants i necessarias pera viurer en temor de Deu, exhortantlos, e induhintlos, a que se empleen ab frequencia en las ditas cosas; i així mateix que los ensenyen cortesia y primor, y lo modo ab que se han de tractar tant en respecte de si mateixos, com en respecte dels altres, servada tota urbanitat y policia.

(Al marge) *Ohir missa tots los dias*

Mes avant per lo mateix efecte estatuexen y ordenan, que lo Me. de llegir i escriurer vaja tots los dias de lectura tocadas las nou horas junt ab tots sos dexeables (menos ab los que hauran ajudat a dir missa) a la Iglesia parrochial de St. Esteve pera ohir missa, y saludar a Maria SSma. del Roser, pera que los minyons desde xichs se acostumen a tant Sancts exercicis (Al Marge) *Assistencia en las missas majors de las festas* que en los dias de Diumenge y festas de precepte los fassa assitir en los oficis o missas majors en lo lloch acostumat i ja destinat: (Al marge) *y en los sermons de la Quaresma* y que en los dias de Quaresma lo Me. (Add.) *de Grammatica* fassa assistir des de las vuyt a las nou horas en la dita Iglesia parrochial a tots sos dexeables pera ohir lo sermó y missa, (titllat) *exeptats los mes xichs y altres incapaces, que poden causar més inquietut que treure ne profit.*

(Al marge) *Professó del dia de las lletanias*

Així mateix estatuexen y ordenan, que lo dit Me. (Add.) *de llegir y escriurer* ab ots los dexeables i alomenos ab aquells, que pugan assitesca en la professó de pregarias, que tots los anys se fa en lo dia de Lletanias, que es lo (Titllat) *Primer Dilluns de la Semmana de la Ascencio*, fentlos anar arrengrats, y ben ordenats davant del clero, cantant las lletanias dels Sancts, y fetn que alguns dells vajan un poch avançats, apartant las pedras y altres impediments del camí, per ahont ha de passar la professó; (Al marge) *Psalms penitencials en la vigilia de St. Sebastiá* y que en la ultima lliçó de la vigilia de St. Sebastiá fassan dir y rezar a tots los minyons, que seran capaces los Set Psalms penitencials per la anima del dit Rnt. Sebastiá Ferrussola fundador dels estudis, o per aquella, que sia a major honra y gloria de Deu, segons son divimo beneplacit. lo que falta aquí en lo paper xich

Finalment